

LEBRIS

We know

Kyriacos C. Markides

Muntele Tăcerii

În căutarea spiritualității ortodoxe

Traducere din limba engleză:

Anca Irina Ionescu

EDITURA HERALD
București

CUPRINS

Nota autorului	7
1 Prolegomene	11
2 Bătrâni și sfinți	22
3 Transformări	45
4 Cunoașterea lui Dumnezeu	66
5 Bolile inimii	83
6 Icoane și idoli	102
7 Semne și minuni	117
8 Îngeri și demoni	139
9 Intrușii invizibili	168
10 Strategii	189
11 Fuga din iad	210
12 Pasiunea pentru dreptate	234
13 Legile spirituale	257
14 Rugăciunea neîncetată	273
15 Calea Întreită	297
16 Doxologia păcii	313
17 Muntele Tăcerii	321
Glosar de termeni creștini în limba greacă	336
Bibliografie	339
Note	346

PROLEGOMENE

La începutul anilor '60, când am venit în America, la studii, am adus cu mine o credință naivă în religia creștină, în Biserică și în Dumnezeu, așa cum o preluasem de la străbunii mei, bărbați sau femei. Era o credință luată ca atare, bazată pe educația în cadrul limitelor izolate și omogene ale ortodoxiei răsăritene, religia dominantă din Cipru. Cosmopolitismul și multiculturalismul Americii, unde religia este mai mult o preferință decât un destin, mi-a zdruncinat această siguranță simplă a credinței. După zece ani de pregătire ca sociolog, m-am transformat din credincios în agnostic. Am tras concluzia, la fel ca mulți dintre colegii mei, că, în ultimă instanță, religia este o creație a societății. Am început să consider axiomatic faptul că societatea dăduse naștere zeilor, și nu invers; societatea crease religia de care avea nevoie pentru propria supraviețuire. Lucrul cel mai rău era că religia păstrase inegalitățile de clasă, mutând atenția oamenilor de la lumea reală a nedreptății și asupririi spre o imaginară salvare în „răsplata din ceruri”. Lucrul cel mai bun era că îi ajutase pe oameni să facă față tragediilor personale și să mențină o iluzie colectivă a stabilității și ordinii sociale. De aceea, atunci când credincioșii tuturor religiilor îngenunchează pentru a omagia divinitățile lor, în realitate glorifică propria societate deghizată. Era o abordare captivantă, irezistibilă, ieșită de sub pana celor mai puternice creiere ale filosofiei și sociologiei moderne.

În momentul când mi-am terminat studiile, îmi însușisem această opinie despre lume, dominantă, deși nerostită, din cadrul culturii academice moderne: religia, mai ales religia tradițională, care însemna credința într-un Dumnezeu personal, era o chestiune a trecutului, un reziduu al epocii medievale, destinat să fie dat uitării în cele din urmă.

Nu eram un agnostic fericit. De fapt, la început fusese extrem de dureros pentru mine să analizez implicațiile nihiliste ale morții teologiei lui Dumnezeu - „dacă Dumnezeu nu e, nimic nu e”. Universul intelectual în care mă găseam nu prea îmi oferea însă vreo altă alternativă. Un om de știință serios nu poate crede în noțiuni nedovedite, precum lumea de dincolo, ființe spirituale, îngeri și demoni etc. Acestea erau credințele oamenilor preistorici și ale mătușilor iubitoare și modeste pe care le lăsasem în Cipru. Pentru un om de știință, pentru un sociolog, singura lume reală era lumea faptelor concrete, a universului fizic real și a conștiinței obișnuite. Orice noțiune despre lumea de dincolo era numai fantezie, amăgire sau „doar o credință”.

Toate legăturile pe care le păstram cu religia tinereții mele rămâneau de ordin exclusiv cultural. Erau rezultatul aprecierii mele estetice a cântărilor și slujbelor liturgice, rămase întipărite în mintea mea încă din copilărie. Religia nu era pentru mine nimic altceva decât o chestiune de identitate personală. Am continuat să mă consider grec ortodox, dar un grec ortodox laic, la fel după cum un evreu laic este tot evreu, iar un arab laic este tot arab. Astfel, în perioada mea agnostică, o relație cu călugării și pustnicii creștini, subiectul tratat în această carte, ar fi fost, practic, imposibilă. Mintea mea nu era deschisă spre ideea că ar putea să existe valoare și înțelepciune dincolo de parametrii culturii academice raționale. În cel mai bun caz, tendința mea în timpul fazei agnostice fusese să consider astfel de oameni drept nimic altceva decât un muzeu viu al unei lumi de mult apuse. În cel mai rău caz, explicam stilul de viață al călugărilor și al pustnicilor în termeni psihopatologici, respingând întregul fenomen al vieții monastice ca fiind o formă de reverie fără niciun fel de relevanță pentru epoca postmodernă. Faptul că existau bătrâni

care, tocmai datorită existenței lor silențioase de pustnici, de lupte personale înverșunate și de practici spirituale deveniseră posesorii unei înțelepciuni duhovnicești autentice, era pe atunci pentru mine o idee cu totul inacceptabilă.

Dar Providența lucrează pe căi misterioase. Împreună cu soția mea Emily, am sosit în 1972 la Universitatea din Maine ca să-mi încep cariera de profesor asistent* de sociologie, și aceasta a însemnat eliberarea mea de materialismul și agnosticismul științific.

„Eliberarea” mea a început prin intermediul unui coleg care mi-a prezentat gândirea orientală și tradiția yoghină din India. Alături de cărțile controversate ale lui Carlos Castaneda și scrierile lui Alan Watts, Helena Blavatsky, Rudolf Steiner și G.I. Gurdjieff, lucrări precum cele ale înțelepților hinduși Paramahansa Yogananda și Jiddu Krishnamurti au devenit și ele o parte componentă a hranei mele spirituale timp de mai mulți ani la rând. Același coleg mi-a prezentat meditația transcendențială, importată în America de Maharshi Mahesh Yogi în timpul zbuciumaților ani '60 și am practicat cu sfințenie Meditația Transcendențială timp de peste șapte ani, în căutarea „conștiinței cosmice” și a relaxării profunde.

Meditația, lectura cărților despre religiile orientale și lucrări științifice precum cele ale lui Fritjof Capra și ale altora despre interfața dintre știința modernă și misticism m-au făcut să mă îndepărtez treptat de starea mea de necredință. A început să-mi devină din ce în ce mai clar că ipotezele laice despre realitate, dominante în timpul studiilor mele universitare, erau, de fapt, o mare iluzie, o superstiție materialistă care ținuse gândirea occidentală încătușată și captivă în ultimii trei sute de ani. Reprezentau o superstiție distructivă, care îi aducea pe intelectualii occidentali sensibili la o disperare existențială și, în unele cazuri, chiar la sinucidere și la nebunie. Înțelegerea

---

* Grad academic în institutele de învățământ superior din Statele Unite, Canada și alte țări, care necesită titlul științific de doctor în specialitatea respectivă; este gradul de profesorat cel mai mic, după el urmează cel de profesor asociat și apoi cel de profesor plin. (N. tr.)

ridicolului materialismului științific a avut un efect eliberator urias asupra gândirii mele.

Unul dintre episoadele decisive din viața mea, care m-a eliberat de ultimele cătușe ale agnosticismului, a fost întâlnirea mea cu un extraordinar tămăduitor și mistic cunoscut sub numele de Daskalos. Era un clarvăzător și profesor de ezoterism în vârstă 66 de ani pe care l-am cunoscut în 1979, în timpul unei cercetări pe teren din Cipru. Opinia mea academică despre lume era provocată într-un mod atât de radical de acest „șaman” occidental emfatic, încât am lăsat deoparte proiectul la care lucram atunci, pentru a studia împreună cu el și cu cercul lui de discipoli. În următorii zece ani am efectuat cercetări pe teren și am scris despre lumea extraordinară a acestor tămăduitori. Era o lume a miracolelor, a călătoriilor extracorporale, a fenomenelor paranormale de toate felurile, exorcisme și vindecări neobișnuite pe care nu le puteam explica prin logica uzuală.¹ Cum puteam explica pe cale rațională vindecarea unei femei paralizate pe care specialiștii din Cipru și din Israel o consideraseră incurabilă? Vindecarea s-a produs în fața ochilor mei și a fost realizată de Daskalos, care a mângâiat-o pur și simplu pe spate timp de o jumătate de oră. O radiografie făcută imediat după intervenția lui a arătat o coloană vertebrală perfect normală, în comparație cu radiografia făcută cu o săptămână în urmă, care înfățișa o coloană vertebrală dislocată și deteriorată. Sau cum aș putea să explic modul în care acest vindecător a pus diagnosticul corect maladiei de care suferea o femeie din New York atingând numai fotografia acesteia, în timp ce ținea ochii închiși, deși medicii ei nu fuseseră capabili să descopere de ce anume suferă? Astfel de fenomene deveniseră o rutină în observațiile mele de teren făcute asupra acestor vindecători și mistici paranormali. Apoi am descoperit că cercetările efectuate în alte părți ale lumii descriau experiențe și observații analoge. Întâlnirile cu antropologi precum Michael Harner de la New School of Social Research, care îi studia pe șamani și fusese martor la fenomene asemănătoare, mi-au întărit încrederea în propriile observații de teren și convingerea că acestea nu erau halucinații personale.²

Pe baza cercetărilor mele împreună cu Daskalos și Kostas, care pe atunci era asociatul lui apropiat, am ajuns la concluzia că ființele umane au în ele capacități latente, care se extind dincolo de cele cinci simțuri și că mintea nu se limitează la creier. Mai mult chiar, am început să înțeleg că s-ar putea să existe stadii ale conștiinței care se extind dincolo de cel rațional. Mi-am dat seama că există stadii transraționale ale conștiinței, despre care misticii din toate tradițiile au vorbit de-a lungul istoriei și că [aceea realitate pe care] noi o numim „moarte” nu este nimic altceva decât un alt început, o tranziție spre un plan diferit al vieții și al existenței.

Misticii ciprioți predau un sistem „hristocentric” bine integrat de filosofie mistică, făcând apel la predispoziția și formația mea raționaliste, dar care îmi deschidea și mintea către posibilitatea existenței altor lumi, aflate mult dincolo de lumea materiei brute și a conștiinței raționale obișnuite. A fost minunat să descopăr o astfel de cosmologie spirituală în interiorul propriei mele tradiții culturale.

Interesul generat de cărțile mele despre misticii ciprioți mi-au oferit încă un sprijin pentru noul meu mod de a înțelege realitatea. De când a apărut trilogia despre aventura mea de zece ani, zeci de persoane din întreaga lume m-au contactat ca să-mi mărturisească faptul că și ei trăiau în lumea extraordinară a vindecătorilor și misticilor ciprioți descrisă în cărțile mele. În felul acesta, mi-am dat seama că foarte mulți oameni, atât din Statele Unite, cât și din alte locuri, duc o viață dublă. Își trăiesc viețile lor obișnuite, fiind supuși în același timp unor experiențe mistice pe care nu îndrăznesc să le dezvăluie, de teamă să nu fie etichetați drept bolnavi mintal. Astfel de oameni, mă grăbesc să adaug, se pot găsi în toate domeniile vieții, inclusiv printre membrii comunității academice: psihologi behavioriști, sociologi, fizicieni și biologi. Am descoperit, spre marea mea uimire, că există o paracultură de care oamenii de știință, prea adânc afundați în prejudecățile materialiste, nu au reușit să ia notă.

Poate că misticii ciprioți m-au ajutat să-mi depășesc agnosticismul și materialismul științific, dar nu m-au ajutat prea mult să-mi depășesc atitudinea negativă față de religia organizată. Dimpotrivă,

am luat drept un fapt dat că spiritualitatea autentică nu se poate găsi și nu poate înflori decât dincolo de limitele stabilite de religie. Am considerat drept o noțiune de la sine înțeleasă că religia organizată implică în mod inevitabil corupția religiei. În istoria religiei găseam din belșug muniție pentru a întreține astfel de convingeri.

La fel ca majoritatea cercetătorilor occidentali, i-am asociat pe reprezentanții religiei instituționalizate, dacă nu cu îngustimea de gândire, intoleranța și corupția, cel puțin cu irelevanța. Până la întâlnirea mea de dată recentă cu câțiva călugări și pustnici creștini extraordinari, nu cunoscusem nicio „persoană în veșminte bisericesti” care să mă inspire din punct de vedere spiritual sau intelectual. După părerea mea, ierarhia clericală părea, cu puține excepții, plictisitoare și incompetentă intelectual. De asemenea, religia organizată avea puțin de oferit astăzi celui care căuta neobosit, serios și inteligent cunoașterea interioară. La vremea respectivă nu puteam decât să fiu întru totul de acord cu un cercetător de frunte al Bibliei care se lamenta astfel: „creștinismul, așa cum l-am cunoscut noi în Occident, este anemic și atrofiat”³

Din momentul în care mi-am eliberat mintea de lanțurile agnosticismului și ale materialismului științific, am presupus că, pentru a mă angaja la modul serios într-o practică spirituală contemplativă de transformare personală și de experiență interioară, trebuie să adopti metode de meditație asemănătoare celor practicate de misticii laici pe care îi studiasem sau de yoghinii din India, de preferat sub îndrumarea unui maestru. La modul mai romantic, poate că trebuie să călătorești până în Orientul exotic și să te așezi la picioarele acelor guru autodidacți care își răspândesc înțelepciunea de pe culmile munților Himalaya.

Schimbarea mea de atitudine față de religia organizată s-a produs în urma unei invitații pe care am primit-o de a merge într-un pelerinaj. Prietenul meu Antonis, un om de afaceri cipriot interesat de spiritualitatea creștină, m-a provocat să-l însoțesc în primăvara anului 1991 într-o călătorie la Muntele Athos (sau Sfântul Munte), o peninsulă inaccesibilă din nordul Greciei, cu o lungime de 48 km și o

lățime de 16 km, ca să-i cunosc „pe sfinții în viață care radiază iubirea lui Hristos”. Rugăciunile lor, susținea el, fac miracole, iar aurele lor strălucesc precum soarele. Intrigat, am acceptat invitația lui, iar în viața și în munca mea s-a produs o adevărată cotitură, atunci când l-am cunoscut în acea vizită pe părintele Maximos. În anii care aveau să urmeze, acest extraordinar și carismatic călugăr atonit a devenit mentorul, profesorul și principala mea sursă de informații despre spiritualitatea creștină, așa cum a fost ea păstrată pe „Muntele Tăcerii”.

După agnosticism, după Meditația Transcendentală și după descoperirile filosofice datorate contactului meu îndelungat cu misticii laici și vindecătorii din Cipru, eram gata pentru o aventură în interiorul tradiției experiențiale a creștinătății organizate, care a supraviețuit în câteva mănăstiri străvechi, necunoscute în Occident, și în cea mai mare parte a creștinătății. Acolo, la Muntele Athos, cunoscut încă din secolul al IX-lea ca un refugiu pentru pustnici și călugări, am intrat în contact cu un alt fel de creștinism.⁴ Așa cum îmi promisese Antonis și cu ajutorul părintelui Maximos în calitate de mentor, am reușit să-i cunosc pe pustnicii considerați sfinți care trăiau în colțurile îndepărtate ale peninsulei, inaccesibile și necunoscute vizitatorului oarecare. Mi se părea, într-adevăr, că sunt niște yoghini creștini, tipul de yoghini pe care îl caută occidentalii în sanctuarele din India. Am înțeles atunci că spiritualitatea pe care am găsit-o la Muntele Athos, cu istoria sa milenară, avea toate trăsăturile distinctive - poate chiar și mai mult - pe care le căutasem în Vedele și Upanișadele Indiei.

- Muntele Athos, i-am murmurat eu lui Antonis, când am plecat de acolo cu vaporul după această primă vizită, este echivalentul creștin al Tibetului.

Începând cu *Riding with the Lion*⁵, mi-am propus să-mi largesc raza de explorare de la lumea extraordinară a lui Daskalos și Kostas până la tradiția mistică, străveche a creștinismului. Spre uimirea mea, am descoperit că practicile spirituale și „tehnologiile” paranormale pe

* Numele dat de autor Sfântului Munte, Athos, leagănul căii isihaste (*heschya* în limba greacă însemnând „liniște”, „tăcere”). (N. red.)

care le căutăm în India și în Tibet sunt prezente și în inima tradiției creștine, păstrate în mănăstirile și schiturile cocoțate pe stâncile Muntelui Athos încă din primele secole ale erei creștine, dar bisericile de toate confesiunile, la fel ca și cercetătorii biblici ignoră înțelepciunea mistică ce înflorește încă în unele dintre aceste comunități monastice.

Când m-am întors în Maine, am spus unor colegi și prieteni că intenționez să includ în studiile mele viața și lumea călugărilor și a pustnicilor creștini și mi-am dat seama că trebuie să ofer o explicație. Călugării și pustnicii au o reputație dubioasă în cultura occidentală, atât în cercurile academice, cât și în rândurile publicului larg. În epoca noastră postfreudiană, orientată spre plăcere, stilul de viață al pustnicilor este respins de gândirea modernă. Un asemenea stil de viață este adesea echivalat cu mortificarea trupului, cu refularea sexuală, ba chiar cu sadomasochismul, ca să nu mai vorbim despre misoginism și de „nesfânta” Inchiziție. Este un bagaj cultural împovărător. În mod curios, nu există o astfel de prejudecată îndreptată împotriva călugărilor care sosesc pe coastele Americii venind din Orient. La o conferință recentă din Montreal, la care am vorbit despre experiențele mele de la Muntele Athos, o scriitoare afro-americană, Luisa Teish, m-a întrebat dacă acești călugări se delimitaseră în vreun fel de faptul că ucisese milioane de femei ca vrăjitoare. Dr. John Rossner, un episcop anglican și profesor de religii comparate, care era gazda evenimentului, a preîntâmpinat răspunsul meu sărind în picioare și declarând publicului că în creștinismul răsăritean nu a existat Inchiziție. Dr. Teish a fost uimită și încântată să audă acest lucru.

- Să-i învinovățești pe călugării de la Muntele Athos pentru Inchiziție, am adăugat eu, este la fel de absurd ca și când i-ai învinovăți pe Dalai Lama și pe alți călugări budiști și hinduși pentru acest episod terifiant al istoriei occidentale.

Când am început să explorez spiritualitatea mistică de la Muntele Athos, două persoane au jucat un rol crucial și m-au ajutat să-mi limpezesc gândurile și să mă concentrez: Emily și colegul și prietenul meu artist, Mike Lewis. La fel ca Emily și ca mine, Mike s-a arătat profund interesat de spiritualitate, dar suspicios în ceea ce privește religia

organizată, mai ales în varianta ei exagerat de zeloasă. Mai mult chiar, nefiind practicant al niciunei religii formale, mi-a fost de mare ajutor pentru a mă sensibiliza în privința unor elemente ale spiritualității mistice ale ortodoxiei răsăritene care sunt relevante nu numai pentru viața creștinilor, ci și pentru viața oricui este interesat de dimensiunile mai profunde ale existenței umane. La fel și Emily, cu sensibilitatea ei specific feminină față de ceea ce este natural, nu a încetat nicio clipă să-mi amintească de imperativul incluziunii, în timp ce eu scotoceam prin peisajul spiritual al călugărilor și pustnicilor creștini.

Tradiția atonită cu care am intrat în contact, în ciuda contextului cultural arhaic, a umplut o lacună din căutările mele. Nu era numai sentimentul viguros de *agape* – iubirea altruistă, lipsită de egoism, de care este pătruns întregul univers al Sfântului Munte, care este atât de dezarmant pentru pelerin –, ci și puterea expresiei sale artistice, care îl atinge pe vizitator la un nivel de mare profunzime, pătrunzându-i chiar în inimă. Cântările poemelor spirituale în greaca bizantină din timpul slujbelor lungi îmi produceau o stare de continuă înălțare emoțională, care m-a făcut să-mi dau seama de puterea artei și a muzicii în aventura omenească a găsirii lui Dumnezeu. Cântarea liturgică era o formă de rugăciune și meditație care mă arunca într-o stare de profundă pace și seninătate, așa cum nu simțisem cu nicio altă formă de meditație.

Dar Muntele Athos nu era numai o culme emoțională și duhovnicească. Era și o provocare intelectuală. Conversațiile captivante ale lui Emily și Mike și energia lor m-au ajutat să-mi clarific acest aspect al activității mele și să-mi pun întrebări care mă vor preocupa în lunile și anii ce vor urma.

Care sunt caracteristicile de bază ale spiritualității atonite așa cum a fost ea păstrată și modelată de-a lungul veacurilor în aceste mănăstiri și schituri străvechi? De ce cercetătorii occidentali au ignorat, practic, această formă de experiență mistică a creștinismului într-o perioadă în care numeroși occidentali și-au întors privirile spre hinduism și budism? Ce are de oferit Muntele Athos lumii occidentale de astăzi și nu găsim în bisericile obișnuite?